

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

DEVELOPMENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL MATURITY OF FUTURE TEACHERS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN

У статті висвітлено ключові аспекти професійної та особистісної зрілості вчителя, а також їхній вплив на ефективність педагогічної діяльності, особливо в контексті роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби (ООП). Визначено, що професійна зрілість педагога включає такі характеристики, як креативність, ініціативність, компетентність, саморефлексія та високий рівень виконання професійних завдань, що сприяє досягненню якісних результатів у навчанні та вихованні учнів. Особистісна зрілість учителя охоплює громадянську, життєво-професійну, духовну, соціальну, психологічну та мотиваційну складові, які формують загальний світогляд педагога і визначають його здатність ефективно функціонувати в сучасній освітній системі. Зокрема, мотиваційна зрілість і самостійність особистості вчителя мають важливе значення для педагогічної практики, адже вони дозволяють вчителю гнучко адаптуватися до викликів, пов'язаних із роботою в інклюзивному середовищі.

Додатково стаття звертає увагу на необхідність адаптації та модифікації освітнього процесу для корекції поведінкових особливостей дітей з ООП, що сприяє їхньому успішному засвоєнню навчального матеріалу та розвитку життєвих навичок. Наголошується, що створення індивідуальних умов для кожної дитини є важливою складовою освітнього процесу. Адаптаційні стратегії включають як педагогічні, так і психологічні підходи, що допомагають дітям з ООП не лише засвоювати навчальну програму, а й бути соціально інтегрованими у колективі. Важливість соціальної інтеграції дітей у навчальному середовищі підкреслюється як один із основних факторів їхнього успішного розвитку та адаптації до майбутнього життя.

Автори дослідження також наголошують на тому, що вчителі повинні приділяти увагу глибинним потребам дітей з особливими освітніми потребами, розуміючи важливість створення оптимальних умов для їхнього навчання, розвитку та самореалізації. Це включає розробку індивідуальних навчальних планів, застосування інноваційних технологій і методик, які враховують особливості психофізичного розвитку кожної дитини. Стаття підкреслює, що вчителі, які постійно працюють над розвитком власної професійної та особистісної зрілості, є ключовими агентами змін у сучасній освіті, оскільки їхній розвиток безпосередньо впливає на якість навчання дітей, зокрема тих, хто має особливі потреби.

У дослідженні також акцентовано увагу на необхідності підвищення рівня професійної підготовки педагогів для роботи в інклюзивному середовищі. Розглядаються критерії ефективного співпраці з дітьми з особливими освітніми потребами, що включають розу-

міння їхніх індивідуальних потреб, застосування адаптаційних стратегій, використання диференційованого підходу в навчанні та організацію процесу соціальної інтеграції учнів. Автори зазначають, що саме через розвиток професійної компетентності та особистісної зрілості вчителя можна досягти більш високої якості освіти та ефективнішої взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: особистісна та професійна зрілість вчителів, інклюзивне навчання молодших школярів, учні з особливими освітніми потребами (ООП), реформа освіти, психологічна компетентність, соціальна адаптація.

The article highlights the key aspects of a teacher's professional and personal maturity and their impact on the effectiveness of pedagogical activities, particularly in the context of working with children who have special educational needs (SEN). It is identified that a teacher's professional maturity includes such characteristics as creativity, initiative, competence, self-reflection, and a high level of task performance, which contribute to achieving quality outcomes in the education and upbringing of students. A teacher's personal maturity encompasses civic, life-professional, spiritual, social, psychological, and motivational components that shape the teacher's overall worldview and define their ability to function effectively within the modern education system. Specifically, motivational maturity and personal independence are crucial for pedagogical practice as they allow the teacher to flexibly adapt to the challenges associated with working in an inclusive environment.

Additionally, the article draws attention to the necessity of adaptations and modifications within the educational process to correct behavioral characteristics of children with SEN, facilitating their successful assimilation of educational material and the development of life skills. It emphasizes that creating individual conditions for each child is an essential part of the educational process. Adaptation strategies include both pedagogical and psychological approaches, helping children with SEN not only to master the curriculum but also to be socially integrated within the school community. The importance of social integration in the educational environment is highlighted as one of the key factors for the successful development and adaptation of children to future life.

The authors of the study also stress that teachers must focus on the deep needs of children with special educational needs, understanding the importance of creating optimal conditions for their learning, development, and self-realization. This includes developing individualized learning plans, utilizing innovative technologies and methodologies, which consider the psychophysiological development of each child. The article emphasizes that teachers who continually work

УДК 378:37.011.3-051:373.3:005.336.2-027.561+37.013.42(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.22>

Голубенко О.В.,
аспірантка кафедри педагогіки
Південноукраїнського національного
університету імені К.Д. Ушинського

on developing their professional and personal maturity are key agents of change in modern education, as their growth directly impacts the quality of education for children, particularly those with special needs.

The research also underlines the need to improve the level of professional training for teachers to work in an inclusive environment. Criteria for effective collaboration with children with special educational needs are discussed, including understanding their individual needs, applying adaptation strategies, utilizing differentiated

teaching methods, and organizing the process of social integration of students. The authors note that through the development of professional competence and personal maturity, teachers can achieve higher quality education and more effective interaction with children with special educational needs.

Key words: personal and professional maturity of teachers, inclusive education of junior schoolchildren, students with special educational needs (SEN), education reform, psychological competence, social adaptation.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах нестабільного і динамічного сучасного світу для професіонала стає надзвичайно важливим вміння самостійно знаходити рішення як соціально-психологічних, так і професійно значущих завдань. Важливо також вміти керувати власним особистісним та професійним розвитком. Освітня реформа «Нова українська школа», ініційована МОН України, одним із ключових завдань ставить впровадження особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання. Це, у свою чергу, передбачає необхідність глибокої психологізації освітнього процесу та підвищення психологічної компетентності всіх учасників: учнів, педагогів та батьків. Особливо важливим це стає у випадках роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП).

Концепція НУШ відповідає вимогам сучасності та передбачає комплексну реформу освіти на всіх її рівнях для забезпечення нової якості навчання [2]. Роль учителя також зазнає змін: з традиційного носія знань він стає наставником і підтримкою для учнів з ООП.

Інтенсивні події війни вимагають наявності сильних, активних і рішучих людей, які прагнуть розкрити свій потенціал та досягти найвищого рівня особистісного розвитку, тобто акмеологічного зростання. Акмеологічний підхід до освітнього змісту, навчальних технологій та виховання учнів, а також управління закладами освіти дозволяє перевести школу з режиму функціонування в режим розвитку. При цьому покращується і якість освіти, оскільки пізнавальні мотиви стають системоутворюючими для всіх учасників освітнього процесу, навчання перетворюється на внутрішню потребу, а творче переосмислення реальності виходить на передній план.

Акмеологічні методи та технології пропонують практичні рішення для досягнення особистісного та професійного успіху. Методологія акмеології відкриває можливість створення акмеологічної школи – навчального закладу, де створені всі умови для розвитку кожного учасника освітнього процесу. У такій школі дитина розвивається не лише як індивід, а й як особистість, враховуються її індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі

здібності та соціальні навички, здатність будувати відносини в колективі та суспільстві.

Ще однією важливою якістю, яка розвивається в акмеологічній школі, є конкурентоспроможність. Це комплексна характеристика, що включає: високу працездатність; прагнення досягати якісних результатів; стресостійкість і здатність долати труднощі; творче підходження до завдань; здатність приймати відповідальні рішення; комунікабельність, вміння співпрацювати та працювати в команді; швидке освоєння нових навичок; а також постійну самосвіту, самореалізацію та особистісний розвиток [5].

Кожна людина має уявлення про свій особистісний ідеал, що допомагає будувати гармонійні стосунки та сприяє самовдосконаленню. Ознакою особистісної зрілості є здатність людини бути активним суб'єктом свого життя і творцем власної долі [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато дослідників при вивченні поняття «зрілість» використовують два основних підходи: зрілість як певний етап життя людини, пов'язаний з віком, та зрілість як високий рівень розвитку психічних функцій особистості, який не залежить від її вікових меж. Важливий вклад у вивчення цієї теми зробили такі закордонні психологи, як А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт, К. О. Альбуханова-Славська, Л. І. Анциферова, О. О. Бодальов, Д. О. Леонтьєв, А. О. Реан, В. М. Русалов та інші.

Також багато українських науковців приділили увагу дослідженню особистісної та професійної зрілості. Серед них: С. П. Архипова, М. Й. Боришевський, С. Л. Братченко, І. С. Булах, Ю. З. Гільбух, О. А. Дмитрієва, Л. В. Долинська, О. А. Лукасевич, М. Р. Миронова, Л. П. Овсянецька, Л. В. Потапчук, О. В. Темрук, Т. М. Титаренко, І. Я. Шемелюк, О. С. Штепа та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняття взаємозв'язку між розвитком особистісної та професійної зрілості учителів є складним та досить дискусійним питанням, особливо в умовах інклюзивного навчання учнів молодшого шкільного віку. Однак саме сучасний стан недостатньої вивченості проблеми розвитку зрілості майбутніх учителів для співпраці з учнями з ООП сформував мету статті.

Метою статті є дослідження та обґрунтування взаємозв'язку професійної та особистісної зрілості педагога в умовах сучасних викликів, а також визначення критеріїв ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, з урахуванням психологічних, педагогічних та акмеологічних аспектів розвитку вчителя.

Виклад основного матеріалу. Проблема співвідношення професійного та особистісного у процесі професіоналізації є досить актуальною. Так, Є. А. Клімов, Н. С. Пряжников та Е. Ф. Зеєр розглядають професійне становлення як процес, що вимагає професійної відповідальності, яка включає певний набір задатків або здібностей, необхідних для ефективного опанування професії. У наукових джерелах часто використовуються поняття «особистісна зрілість» та «професійна зрілість», які не є тотожними, оскільки відображають різні психологічні реальності. Зокрема, Б. Г. Ананьєв зазначає, що у психологічній літературі часто поняття «зрілість» замінювали терміном «дорослість», що, навіть на індивідуальному рівні, підкреслює різницю між ними.

Особистісна зрілість є специфічним проявом розвитку зрілої особистості, що зумовлена інтегративними вимогами та особливостями прояву компонентів у різних сферах її життя [3].

У структурі особистісної зрілості науковці виділяють наступні ключові компоненти (таблиця 1):

Основним аспектом у процесі формування професійної зрілості вчителя є сам компонент цієї зрілості, що включає креативність і ініціативність у вирішенні професійно-педагогічних завдань, а також високий рівень їх успішної реалізації та компетентність [1]. Особливо важливо, щоб у сучасних умовах педагог мав усі ці складові особистісної зрілості, оскільки вони значно впливають на якість взаємодії з дітьми, зокрема з дітьми з особливими потребами.

Кожен вчитель, працюючи з дитиною, яка має особливості розвитку, повинен постійно аналізувати ефективність своєї роботи. Тому важливо звернути увагу на питання критеріїв оцінки.

Серед критеріїв ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами можна виділити:

– Розуміння педагогами глибинних потреб цих дітей.

Як зазначає виконавча директорка Української асоціації поведінкових аналітиків, учителька-логопед і асистентка вчителя школи №58 у Києві Ольга Малікова: «Тоді педагоги зможуть створити такі умови навчання, за яких дитина почуватиметься комфортно, а її навчальний процес стане більш ефективним».

– Успішне застосування адаптацій та модифікацій.

Адаптації та модифікації спрямовані на корекцію поведінкових особливостей дитини з особливими освітніми потребами, а також на забезпечення їй якісного навчання. Це включає розуміння навчального матеріалу, розвиток освітніх навичок, стимулювання уваги та надання можливості продемонструвати свої знання.

– Ефективна соціальна інтеграція дитини в навчальному середовищі.

Висновки. Аспектично підведемо підсумки доповіді.

1. Важливість професійної та особистісної зрілості: Професійна зрілість вчителя є критично важливою для успішного виконання педагогічних завдань і включає такі компоненти, як креативність, ініціативність, компетентність та високий рівень реалізації професійних обов'язків. Особистісна зрілість, в свою чергу, охоплює громадянську, життєво-професійну, духовну, соціальну, психологічну, мотиваційну зрілість та самостійність особистості. Ці якості сприяють ефективній взаємодії з учнями,

Таблиця 1

Структурні компоненти особистісної зрілості

№	Компонент	Особливості компонента
1.	громадянська зрілість	прояв патріотизму, активна участь у суспільно-політичному житті, почуття громадянського обов'язку, а також суспільно корисна діяльність, зокрема волонтерство
2.	життєво-професійна зрілість	високий рівень реалізації життєвих цілей, креативний підхід та ініціативність у вирішенні життєвих завдань, компетентність
3.	духовна зрілість	потреба у спілкуванні та турботі про інших, повага до інших, толерантність, доброзичливість і емпатія
4.	соціальна зрілість	вимогливість до себе, відповідальність, скромність
5.	психологічна зрілість	позитивне мислення, психічна незалежність, емоційна стійкість, пріоритет раціонального над емоційним
6.	мотиваційна зрілість	лідерські якості, впевненість у власних силах, задоволеність своїми здібностями, стійкі прагнення
7.	сформованість автономної особистості	самоконтроль, саморозвиток, самореалізація, самовдосконалення, саморегуляція, адекватна самооцінка

зокрема з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП).

2. Необхідність адаптацій та модифікацій:

Успішне застосування адаптацій і модифікацій є ключовим для корекції поведінкових особливостей дітей з ООП. Це забезпечує якісні освітні послуги, сприяє розумінню матеріалу, розвитку навичок, стимулює увагу і дозволяє дітям продемонструвати свої знання.

3. Роль соціальної адаптації: Ефективна соціальна інтеграція дітей в освітньому середовищі є важливим аспектом для успішного навчання і розвитку. Педагоги повинні розуміти глибинні потреби дітей з особливими освітніми потребами, щоб створити умови для їх комфортного навчання і забезпечити їхні успіхи.

4. Критерії ефективної взаємодії: Для оцінки ефективності співпраці з дітьми з ООП важливо враховувати критерії, такі як розуміння педагогами потреб дітей, застосування адаптаційних стратегій та забезпечення належних умов для навчання і соціальної інтеграції.

5. Актуальність розвитку професійної зрілості: Сучасні умови вимагають від педагогів високого рівня професійної і особистісної зрілості, що впливає на їхню здатність ефективно взаємодіяти з дітьми, особливо з тими, хто має особливі освітні потреби. Розвиток цих якостей сприяє

покращенню якості освіти та забезпечує позитивний вплив на навчальний процес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В., Дівинська Н., Корольов Б. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: колективна монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 256 с.

2. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Савченко О. Я. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід українські перспективи: монографія. Київ: «КІС», 2004. 112 с.

3. Вишньовський В. В. Особистісна та професійна зрілість як необхідна умова професійного зростання вчителя. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: збірник матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конференції.*, м. Тернопіль, 2021. С. 80–82.

4. Мироненко Т. П. Формування громадянської зрілості у майбутніх учителів: *автореф. дис. канд. пед. наук.* Одеса, 2001. 19 с.

5. Петрухін В. Акмеологія та підвищення якості освіти. *Відкритий урок: розробки уроків, технології, досвід.* URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/5405/>

6. Степанова-Камиш А., Як підтримати учнів з ООП. Адаптації середовища, стратегій, завдань і оцінювання. *Нова українська школа.* URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-pidtrymaty-uchniv-z-oo-adaptatsiyiseredovyshha-strategij-zavdan-i-otsinyuvannya/>